

ประเด็นประวัติศาสตร์กับความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ในช่วงหลังสงครามเย็น

นภดล ชาติประเสริฐ¹

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ในช่วงหลังสงครามเย็นความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้ทวีความเข้มข้นขึ้น ความขัดแย้งที่มีมากขึ้นดังกล่าวเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ซึ่งเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออก นอกจากนั้น พลวัตทางการเมืองภายในของทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นก็ได้มีส่วนในการผลักดันให้ทั้งสองประเทศดำเนินนโยบายต่างประเทศเชิงรุกมากขึ้นซึ่งในหลายกรณีก็มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: โลกหลังสงครามเย็น ความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ประเด็นทางประวัติศาสตร์ในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น

¹ รองศาสตราจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Corresponding author's email: chartprasert@hotmail.com

“Historical Issues” and Conflicts between South Korea and Japan in the Post - Cold War Period

Nophadol Chartprasert

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

During the post - Cold War period, the conflicts which derived from the divergent views on the “historical issues” between South Korea and Japan have been intensified. Two major factors are highlighted to explain the causation including the structural change in international affairs among major powers in East Asia, and the more assertive foreign policies of both South Korea and Japan resulting from the dynamics of domestic politics in both countries.

Keywords: Post - Cold War World, Conflicts between South Korea and Japan, Historical Issues in South Korea - Japan Relations

1. บทนำ

บทความวิจัยนี้¹ ประสงค์ที่จะศึกษาความขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐเกาหลี² กับญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญประการหนึ่งนับตั้งแต่หลังสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงสงครามเย็นนั้นการที่ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับการเผชิญหน้ากับการคุกคามของโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์โดยร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาทำให้ประเด็นความขัดแย้งต่างๆ ที่ทั้งสองประเทศมีต่อกันไม่ได้รับการเน้นย้ำหรือถูกมองข้ามไปในช่วงดังกล่าว

ความขัดแย้งซึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากระเบิดทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามเย็นที่พอจะเห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ ความขัดแย้งเรื่องดินแดนและทรัพย์สินต่างๆ รวมทั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลีซึ่งได้มีการเจรจากันอย่างเข้มข้นในช่วงก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน ใน ค.ศ. 1965 (นภดล ขาดิประเสริฐ, 2560: 98-112) นอกจากนั้น การแสดงออกของผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองโดยการเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิและประเด็นเกี่ยวกับตำราประวัติศาสตร์ได้ก่อให้เกิดความบาดหมางระหว่างทั้งสองประเทศเป็นครั้งคราว

หลังจากการสิ้นสุดลงของสงครามเย็นพร้อมกับ การสิ้นสุดลงของภัยจากการแผ่อำนาจของโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ประเด็นความขัดแย้งต่างๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากระเบิดทางประวัติศาสตร์ระหว่างเกาหลีได้กับญี่ปุ่นก็ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นและกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาความสัมพันธ์

ระหว่างทั้งสองประเทศในช่วงหลังสงครามเย็น แม้ว่าทั้งสองประเทศจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า มีเศรษฐกิจระบบเสรีรวมทั้งเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาซึ่งก็ถือว่าเป็นโครงสร้างที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ แต่ปัญหาก็เกิดจากประเด็นทางประวัติศาสตร์ทำให้การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศประสบกับอุปสรรคเป็นระยะๆ จนถึงปัจจุบัน

นอกจากปัจจัยภายนอกจะมีบทบาทต่อความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นก็ได้มีส่วนอย่างสำคัญต่อการดำเนินนโยบายซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งดังกล่าว ในกรณีของเกาหลีใต้นั้น ความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตย และการเติบโตของภาคประชาสังคมทำให้ประเด็นความขัดแย้งกับญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากขึ้น ความสนใจของสาธารณชนดังกล่าวทำให้ฝ่ายการเมืองจำเป็นต้องมีท่าทีต่างๆ โดยคำนึงถึงทัศนคติของมหาชนมากขึ้น ส่วนกรณีของญี่ปุ่นนั้น การผลักดันนโยบายที่มีลักษณะชาตินิยมมากขึ้นในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 2000 และตั้งแต่ ค.ศ. 2012 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินการหลายด้านในประเด็นที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไปในทิศทางที่สร้างความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น

2. ความขัดแย้งเกี่ยวกับตำราประวัติศาสตร์

ปัญหาเกี่ยวกับตำราประวัติศาสตร์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนั้นเริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1982 ในการนี้

¹ บทความวิจัยนี้เป็นผลมาจากการวิจัยเรื่อง “ความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1952 - 2020” (พ.ศ. 2564)

² “สาธารณรัฐเกาหลี” เป็นชื่ออย่างเป็นทางการ เพื่อความกระชับในด้านการใช้ภาษา บทความวิจัยนี้จะเรียก “สาธารณรัฐเกาหลี” ว่า “เกาหลีใต้”

ตำราชั้นมัธยมศึกษาซึ่งได้รับการสนับสนุนให้ผลิตขึ้นโดยกลุ่มชาตินิยมได้กล่าวถึงการกระทำของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาต่อประเทศเพื่อนบ้านโดยใช้คำว่า “บุก” แทนที่จะใช้คำว่า “รุกราน” ซึ่งทำให้เกิดการประท้วงอย่างกว้างขวางจากประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกาหลีใต้และสาธารณรัฐประชาชนจีน³ ต่อมาใน ค.ศ. 1986 ก็ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับตำราประวัติศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง ในการนี้ได้มีกลุ่มชาตินิยมอีกกลุ่มหนึ่งได้สนับสนุนการผลิตตำราประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาที่เชิดชูความศักดิ์สิทธิ์ของญี่ปุ่นตามตำนานและยกย่องบทบาทของญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา รวมทั้งไม่ได้กล่าวถึงนโยบายต่างๆ ของญี่ปุ่นที่กระทบต่อชาวเกาหลีในช่วงที่ยึดครอง เนื้อหาในตำราดังกล่าวทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากเกาหลีใต้และจีน ในทั้งสองกรณีดังกล่าวนี้ความขัดแย้งได้รับการคลี่คลายโดยการแสดงออกถึงท่าทีที่ประนีประนอมจากแกนนำทางการเมืองของญี่ปุ่น (Lee, 2001: 440-446) ในการนี้อาจพิจารณาได้ว่าการเผชิญหน้ากับสหภาพโซเวียต⁴ ซึ่งยังมีความเข้มข้นอยู่ในช่วงดังกล่าวเป็นปัจจัยที่มีผลในระดับหนึ่งที่ทำให้ทั้งญี่ปุ่น เกาหลีใต้และจีนหลีกเลี่ยงที่จะให้สถานการณ์เรื่องตำราประวัติศาสตร์บานปลายจนกระทบความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆ

ความขัดแย้งเกี่ยวกับตำราประวัติศาสตร์ได้ทวีความเข้มข้นขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ในเดือน

มีนาคม ค.ศ. 2001 สื่อมวลชนเกาหลีใต้ได้มีการแพร่ข่าวการแก้ไขตำราของญี่ปุ่น ในการนี้เกาหลีใต้กล่าวหาว่าการพิมพ์ตำราดังกล่าวเป็นความพยายามของญี่ปุ่นที่จะกลบเกลื่อนประวัติศาสตร์ด้านลบที่ได้กระทำในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ชาวเกาหลีใต้ได้ต่อต้านการแก้ไขตำราดังกล่าวอย่างกว้างขวาง มีการเดินขบวนประท้วงต่อต้านญี่ปุ่นในกรุงโซล นอกจากนี้รัฐสภาของเกาหลีใต้ได้ลงมติเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดเรียกประชุมของญี่ปุ่นว่าจักรพรรดิและให้ชะลอการเปิดตลาดให้แก่สินค้าทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทั้งหลายไว้ก่อน ในการนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเกาหลีใต้ได้เชิญเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำเกาหลีใต้เข้าพบเพื่อเรียกร้องให้ญี่ปุ่นมองประวัติศาสตร์ในอดีตให้ถูกต้องตามความเป็นจริง (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549: 258-259)

ปัญหาดังกล่าวเกิดจากการอนุมัติตำราประวัติศาสตร์สำหรับระดับชั้นมัธยมศึกษาที่มีประเด็นอ่อนไหวและก่อให้เกิดความขัดแย้ง ตำราประวัติศาสตร์ดังกล่าวแต่งโดยสมาคมแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น (Japanese Society for Historical Textbook) ซึ่งเป็นกลุ่มชาตินิยมฝ่ายขวาและได้นำออกเผยแพร่ในวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 2001 ตำราดังกล่าวมีเนื้อหาที่สร้างความชอบธรรมให้กับการยึดครองเกาหลี โดยเฉพาะในส่วนที่ได้แย้งว่าญี่ปุ่นได้เข้าผนวกรวมและยึดครองคาบสมุทรเกาหลีใน

³ บทความวิจัยนี้แม้ว่าจะเน้นเหตุการณ์หลังสงครามเย็น แต่เนื่องจากมีมิติทางด้านประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่มาก จึงมีการกล่าวย้อนไปถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในหลายส่วน ในการนี้ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “จีน” ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้งจึงมีชื่อประเทศอย่างเป็นทางการหลายชื่อ คือ “จักรวรรดิจีน” “สาธารณรัฐจีน” และ “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ตามลำดับ ดังนั้นเพื่อความกระชับและความสม่ำเสมอทางด้านภาษา ในบทความวิจัยนี้จะใช้คำว่า “จีน” แทนชื่อทางการเมืองต่างๆ ดังกล่าว

⁴ บทความวิจัยนี้แม้ว่าจะเน้นเหตุการณ์หลังสงครามเย็น แต่เนื่องจากมีมิติทางด้านประวัติศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่มาก จึงมีการกล่าวย้อนไปถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในหลายส่วน ในการนี้ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา “รัสเซีย” ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้งจึงมีชื่อประเทศอย่างเป็นทางการหลายชื่อคือ “จักรวรรดิรัสเซีย” “สหภาพโซเวียต” และ “สหพันธรัฐรัสเซีย” ตามลำดับ ดังนั้นเพื่อความกระชับและความสม่ำเสมอทางด้านภาษา ในบทความวิจัยนี้จะใช้คำว่า “รัสเซีย” แทนชื่อทางการเมืองต่างๆ ดังกล่าว

ช่วง ค.ศ. 1910 - 1945 อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนั้น ตำราดังกล่าวยังมีเนื้อหาอีกหลากหลาย ส่วนที่ถูกตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ ในการนี้ กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่นได้ยืนยันว่า “มุมมองทางด้านประวัติศาสตร์” ที่นำเสนอในตำราดังกล่าว ไม่ใช่ “ท่าทีของรัฐบาลญี่ปุ่น” (Kim, 2007: 461) นอกจากเกาหลีใต้แล้วจีนก็ได้แสดงความกังวลต่อการตัดสินใจอนุมัติให้นำตำรานี้ออกจำหน่าย และได้มีการกล่าวโจมตีญี่ปุ่นอย่างกว้างขวางจากสื่อมวลชนของจีน (Kingston, 2011: 195)

ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2001 เกาหลีใต้ได้ยื่นหนังสือต่อเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำเกาหลีใต้เพื่อให้พิจารณาแก้ไขตำราดังกล่าว พร้อมทั้งได้ประท้วงโดยการเลื่อนกำหนดการฝึกทางทะเล ร่วมกับญี่ปุ่นออกไป นอกจากนี้ สมาชิกรัฐสภาของเกาหลีใต้กลุ่มหนึ่งได้พยายามขอคำสั่งจากศาลญี่ปุ่นให้ระงับการจำหน่ายตำราที่เป็นปัญหานี้ ด้วยเหตุผลว่าเนื้อหาในตำรามีการบิดเบือนข้อมูลที่ญี่ปุ่นได้กระทำการอันทารุณโหดร้ายต่อชาวเกาหลีและประชาชนในหลายประเทศในทวีปเอเชียในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ในการนี้ นายกรัฐมนตรีโคอิซุมิ จุนอิชิโร (Koizumi Junichiro) ได้ชี้แจงว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่สามารถบังคับให้มีการปรับปรุงแก้ไขตำราที่ได้รับการอนุมัติไปแล้วได้ นับตั้งแต่เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นจนกระทั่งถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2001 ทางกรณญี่ปุ่นได้ปฏิเสธการขอให้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาตำราจากเกาหลีใต้ถึง 35 ครั้ง ในขณะที่ยินยอมแก้ไขข้อเท็จจริงที่ผิดพลาดเพียง 2 จุด ในระหว่างที่นายกรัฐมนตรีโคอิซุมิเยือนเกาหลีใต้ในกลางเดือนตุลาคม ค.ศ. 2002 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ยอมรับว่าการเผยแพร่

ตำราประวัติศาสตร์ในลักษณะดังกล่าวมีผลกระทบต่อกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง แต่ก็ไม่ได้ให้คำมั่นสัญญาที่คลี่คลายปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549: 259)

ในขณะที่ความขัดแย้งในช่วงต้นทศวรรษ 2000 ยังไม่ได้รับการแก้ไขก็ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาในตำราประวัติศาสตร์ขึ้นมาอีกใน ค.ศ. 2005 กล่าวคือช่วงต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 2005 รัฐบาลญี่ปุ่นได้อนุมัติตำราชั้นมัธยมศึกษาเล่มใหม่ซึ่งมีกลุ่มฝ่ายขวาเป็นบรรณาธิการเช่นเดียวกับเล่มก่อนหน้านี้ และมีกำหนดการตีพิมพ์ออกเผยแพร่ใน ค.ศ. 2006 ตำราดังกล่าวนับเป็นการซ้ำเติมความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ที่เกิดจากกรณีพิพาทเหนือเกาะด็อกโด (Dokdo) / ทะเคชิมะ (Take-shima)⁵ ให้เลวร้ายลงไปอีก ในการประชุมระหว่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ช่วงต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 2005 พัน กีมุน (Ban Ki-moon) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและการค้าของเกาหลีใต้เรียกร้องให้ลบเนื้อหาที่เขียนในลักษณะโจมตีเกาหลีใต้กรณีเกาะด็อกโด/ ทะเคชิมะ ออกจากตำราระดับมัธยมศึกษาที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้อนุมัติไปก่อนหน้านี้ แต่มาชิมุระ โนะบุตะกะ (Machimura Nobutaka) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวโดยให้เหตุผลว่าตำราดังกล่าวผ่านกระบวนการอนุมัติตามขั้นตอนที่เหมาะสมแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นจึงไม่สามารถบังคับให้ผู้ผลิตลบหรือแก้ไขข้อความใดๆ ได้ (Kim, 2007: 462-471)

ในการประชุมระดับผู้นำรัฐบาลในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2005 นั้น ผู้นำเกาหลีใต้และญี่ปุ่น

⁵ ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่างอ้างอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะดังกล่าว เนื่องจากบทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการวิเคราะห์ถึงประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะดังกล่าวโดยตรง จึงเรียกชื่อเกาะที่เป็นข้อพิพาทนี้ทั้ง “ด็อกโด” ซึ่งเรียกโดยเกาหลีใต้และ “ทะเคชิมะ” ซึ่งเรียกโดยญี่ปุ่น ส่วนที่ระบุ “ด็อกโด” ก่อน “ทะเคชิมะ” นั้นเป็นการเรียงลำดับตามพยางค์ภาษาไทย

ได้ร่วมหารือกันในประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากตำราที่เป็นปัญหาดังกล่าว ในการนี้ทั้งสองฝ่ายมีความเห็นร่วมกันในการตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาตำราร่วมกัน ในระหว่างการแถลงข่าวหลังเสร็จสิ้นการประชุมประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียน (Roh Moo-hyun)⁶ ย้ำถึงประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงและต้องมีกระบวนการประนีประนอมระหว่างทั้งสองฝ่ายจึงจะสามารถสร้างความร่วมมือเพื่อสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกขึ้นได้ ในขณะที่นายกรัฐมนตรีโคะอิสุมิใช้คำพูดที่ประนีประนอมมากขึ้น โดยระบุว่าเขาจะคำนึงถึงความรู้สึกของชาวเกาหลีในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาในอดีตให้มากขึ้น (Kim, 2007: 472) แม้ว่ารัฐบาลของทั้งสองประเทศจะไม่สามารถคลี่คลายปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นทางการแต่การที่เนื้อหาในตำราประวัติศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากจากสาธารณชนทั้งในเกาหลีใต้และญี่ปุ่นมีผลทำให้ตำราดังกล่าวได้รับเลือกให้ใช้ในโรงเรียนน้อยมากซึ่งส่งผลให้ความตึงเครียดลดลงได้ในระดับหนึ่ง (Pollmann, 2015)

ใน ค.ศ. 2015 ความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากตำราประวัติศาสตร์ก็ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในการนี้ทางการญี่ปุ่นได้อนุมัติตำราประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาจากสำนักพิมพ์ต่างๆ หลายแห่งซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อพิพาทดินแดนและการกระทำของญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือตำราดังกล่าวอ้างอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นเหนือเกาะซึ่งเป็นข้อพิพาทกับเกาหลีใต้รวมทั้งลดความเข้มข้นในการกล่าวถึงการกระทำด้านลบของญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา การอนุมัติตำราซึ่งมีเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวทำให้ทางการเกาหลีใต้เชื่องอัครราชทูตญี่ปุ่นเข้าพบเพื่อประท้วงต่อท่าทีของญี่ปุ่น ในประเด็นดังกล่าวนี้ กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่นได้ชี้แจงว่าการปรับเนื้อหาต่างๆตามที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดมุมมองต่อประวัติศาสตร์ที่มีความสมดุลมากขึ้น (Hayashi, 2015)

3. ความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากการเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิ

นับตั้งแต่มีการเชิดดวงวิญญาณของนักการเมืองและนายทหารจำนวน 14 คนซึ่งถูกตัดสินประหารชีวิตเนื่องจากมีบทบาทสำคัญในสงครามมหาเอเชียบูรพามาสถิตไว้ที่ศาลเจ้ายะสุคุนิ (Yasukuni Shrine) ใน ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา การเดินทางมาประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้าดังกล่าวโดยผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญทางการเมืองก็เริ่มได้รับการจับตามองมากขึ้นมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามในช่วง ค.ศ. 1978 ถึง ค.ศ. 1985 นั้น การเดินทางมาประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิโดยนายกรัฐมนตรีมักดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการต่างจากกรณีที่นายกรัฐมนตรีนากะโซะเนะ ยะสุฮิโระ (Nakasone Yasuhiro) ซึ่งเดินทางมาศาลเจ้าดังกล่าวใน ค.ศ. 1985 โดยดำเนินการอย่างเป็นทางการ รวมทั้งมีการประกาศให้สาธารณชนทราบล่วงหน้า (Shibuichi, 2005: 197-206) การกระทำดังกล่าวทำให้มีการต่อต้านอย่างกว้างขวางจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากนั้นระมัดระวังมากขึ้นในการเดินทางไปประกอบ

⁶ “โรห์ มูเฮียน” ภาษาเกาหลีจะออกเสียงว่า “โนห์ มูเฮียน” เนื่องจากมีการเรียกชื่อผู้นำเกาหลีใต้ดังกล่าวว่า “โรห์ มู เฮียน” อย่างแพร่หลายในเอกสารต่างๆ ของไทยมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน งานวิจัยนี้จึงเรียกชื่อผู้นำเกาหลีใต้ดังกล่าวว่า “โรห์ มูเฮียน” ตามที่ใช้กันโดยทั่วไป

พิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิ ในช่วง ค.ศ. 1985 ถึง ค.ศ. 2001 มีเพียงนายกรัฐมนตรีมิยะฮะวะ คิอิชิ (Miyazawa Kiichi) และฮะชิโมโตะ ริวทาโร่ (Hashimoto Ryutaro) เท่านั้นที่เดินทางไปศาลเจ้ายะสุคุนิ แต่ได้ดำเนินการโดยพยายามหลีกเลี่ยงการต่อต้านจากสาธารณชนทั้งในและต่างประเทศ ในกรณีนายกรัฐมนตรีมิยะฮะวะนั้นเดินทางไปใน ค.ศ. 1992 โดยไม่เปิดเผยและเป็นที่ทราบแก่สาธารณชนในอีกหลายปีหลังจากนั้น ส่วนนายกรัฐมนตรีฮะชิโมโตะนั้นเดินทางไปในวันคล้ายวันเกิดของตนซึ่งไม่ใช่วันสำคัญ of ศาลเจ้ายะสุคุนิ (Shibuichi, 2005: 206-209)

ความขัดแย้งเริ่มรุนแรงขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2000 เมื่อนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิประกาศว่ามีแผนจะเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิ ในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 2001 ในการนี้ ได้เริ่มมีปฏิกิริยาต่อต้านจากสาธารณชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในส่วนของเกาหลีใต้ั้นการต่อต้านมีขึ้นอย่างกว้างขวางทั้งจากทางการและสาธารณชน เมื่อนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิเดินทางไปเยือนกรุงโซลในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 ประธานาธิบดี คิม แดจุง (Kim Dae-jung) ได้ร้องขอไม่ให้นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิในปีต่อๆ ไป แต่นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิปฏิเสธที่จะให้คำมั่นตามที่ได้รับการร้องขอ ยิ่งไปกว่านั้นเขายังได้เดินทางไปศาลเจ้ายะสุคุนิอีกครั้งที่สองในเดือนเมษายน ค.ศ. 2002 (Kim, 2007: 462)

ในระหว่างที่นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิเยือนเกาหลีใต้ในกลางเดือนตุลาคม ค.ศ. 2002 แม้ว่านายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ยอมรับว่าการไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิอันเป็นศาสนสถานที่ยุทธการญี่ปุ่นที่เสียสละชีวิตเพื่อชาติซึ่งรวมถึงผู้นำ

ทางการเมืองและการทหารในยุคสงครามมหาเอเชียบูรพา มีผลกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง แต่ก็ไม่ได้ให้คำมั่นสัญญาที่จะคลี่คลายปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549: 259)

เมื่อนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้าดังกล่าวอีกในเดือนมกราคม ค.ศ. 2003 เกาหลีใต้จึงตอบโต้โดยยกเลิกการประชุมกับคณะกุกชิ โยะริโกะ (Kawaguchi Yoriko) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น เมื่อโรห์ มูเฮียนเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2003 ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นกำลังอยู่ในช่วงที่มีความเปราะบาง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิเดินทางไปศาลเจ้ายะสุคุนิดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การมีรายงานข่าวใน ค.ศ. 2005 ว่านายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิวางแผนจะเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิอีกครั้งในเดือนสิงหาคมเป็นการซ้ำเติมให้ความสัมพันธ์ที่มีความตึงเครียดกับเกาหลีใต้อยู่แล้ว ย่ำแย่ลงไปอีก เกาหลีใต้แสดงความไม่พอใจอย่างมากที่นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิปฏิเสธที่จะยกเลิกแผนดังกล่าว⁷ ประเด็นดังกล่าวรุนแรงขึ้นจนทำให้เกิดการเดินขบวนประท้วงในจีน ส่วนในเกาหลีใต้ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำดังกล่าวอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการเรียกร้องจากหลายฝ่ายให้นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิยกเลิกการกระทำดังกล่าว (Kim, 2007: 462- 471)

ในระหว่างการประชุมผู้นำรัฐบาลญี่ปุ่น-เกาหลีใต้ที่กรุงโซลในวันที่ 20 มิถุนายน ค.ศ. 2005 นั้น การเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิได้กลายเป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีความสำคัญ

⁷ ในระหว่างการพบกันในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2004 ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียนได้แสดงความหวังว่านายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิจะไม่เดินทางไปทำประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้าดังกล่าวอีก

มากประเด็นหนึ่ง ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียนได้กล่าวกับนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิว่าศาลเจ้ายะสุคุนิเป็นสถานที่เชิดชูเกียรติลัทธิทหารนิยมในอดีตของญี่ปุ่น ไม่ว่าญี่ปุ่นจะพยายามอธิบายอย่างไร ชาวเกาหลีใต้ก็ยังคงคิดว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความพยายามสร้างความชอบธรรมให้แก่สิ่งที่ญี่ปุ่นได้เคยสร้างความเจ็บช้ำให้แก่ชาติอื่น แม้ว่าโคเออิสุมิจะได้ยืนยันว่าการเดินทางเยือนศาลเจ้ายะสุคุนิเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความเคารพต่อบุคคลผู้ล่วงลับ ไม่ได้มีความประสงค์ที่จะนำญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามครั้งใหม่แต่อย่างใด แต่ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียนก็ไม่ได้คล้อยตามเหตุผลนี้ เขาเสนอว่านายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิควรเป็นผู้นำในการสร้างมุมมองใหม่เกี่ยวกับสงครามขึ้นในสังคมญี่ปุ่นเพื่อลดความขัดแย้งและหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิก็รับที่จะนำไปพิจารณา (Kim, 2007: 472)

นอกจากการต่อต้านจากเพื่อนบ้านแล้ว นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิก็ได้รับการเตือนจากนักการเมืองอาวุโสเช่นกัน ในการนี้มีเสียงคัดค้านจากอดีตนายกรัฐมนตรีนะกะโซะเนะ โดยขอให้โคเออิสุมิพิจารณาความเหมาะสมในการเดินทางไปศาลเจ้าดังกล่าว เขาวิตกกังวลถึงผลกระทบที่อาจตามมาในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ นะกะโซะเนะเห็นว่าประเด็นศาลเจ้ายะสุคุนิส่งผลกระทบกระเทือนผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่น เพราะได้ทำให้เกาหลีใต้และจีนแสดงจุดยืนต่อต้านความพยายามของญี่ปุ่นในการเข้าเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (U.N. Security Council) ในกรณีที่มีการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติ (U.N. Charter) ที่อาจมีการเพิ่มจำนวนสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง

แห่งสหประชาชาติ (Kim, 2007: 472-473) แต่ดูเหมือนคำคัดค้านเหล่านี้จะไม่มีผลมากนัก ดังจะเห็นได้ว่า ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2006 นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิก็ได้เดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิอีกซึ่งถือเป็นการเดินทางไปเป็นครั้งที่ 6 ในช่วงที่เขาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (Kingston, 2011: 194)

หลังจากการเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิใน ค.ศ. 2006 แล้วก็ไม่มีการเดินทางเยือนญี่ปุ่นคนใดเดินทางไปศาลเจ้าดังกล่าวอีกเลยจนถึง ค.ศ. 2013 ในปีดังกล่าวนายกรัฐมนตรีอะเบะ ชินโซ (Abe Shinzo) ตัดสินใจเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิซึ่งมีผลทำให้ทั้งจีนและเกาหลีใต้แสดงท่าทีต่อต้านการเดินทางไปศาลเจ้าดังกล่าว ในการนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมของเกาหลีใต้ โย จินรยง (Yoo Jin-ryong) ได้กล่าวว่าผลกระทบดังกล่าวนอกจากจะกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นแล้ว ยังเป็นการทำลายรากฐานของความมีเสถียรภาพและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกอีกด้วยด้วยเหตุนี้ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่เกาหลีใต้จะรู้สึกเสียใจและขุ่นเคืองต่อการกระทำดังกล่าวของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น (McCurry, 2013) ในการนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าดังกล่าวนายกรัฐมนตรีอะเบะจึงไม่ได้เดินทางไปศาลเจ้ายะสุคุนิอีกในช่วงที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี⁸

4. ความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1965

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1965 นั้นเป็นผล

⁸ อะเบะ ชินโซ ได้เดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิอีกสองครั้งในเดือนกันยายนและตุลาคม ค.ศ. 2020 หลังจากที่เขาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว

มาจากการเจรจาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งใช้เวลายาวนานถึง 14 ปี ในการเจรจาดังกล่าวนั้นมีปัญหาหลายประการ ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างกัน ได้แก่ ปัญหาพรมแดนทางทะเลรวมทั้งปัญหาสิทธิในการทำประมงในน่านน้ำดังกล่าว นอกจากนี้ก็เป็นความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากการที่ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลีในช่วง ค.ศ. 1910-1945 ในกรณีนี้ ปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนในการนำไปสู่ความสำเร็จในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตดังกล่าว สำหรับปัจจัยภายนอกนั้นความพยายามของสหรัฐอเมริกาในการที่จะสร้างแนวร่วมระหว่างสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเกาหลีได้ขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็วในภูมิภาคเอเชียตะวันออกในทศวรรษ 1960 นับว่ามีความสำคัญต่อการผลักดันให้ทั้งสองประเทศสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แม้ว่าความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเนื่องมาจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์และบุคลิกของผู้นำของทั้งสองประเทศจะเป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ในช่วงทศวรรษแรกของการเจรจา แต่บทบาทของสหรัฐอเมริกาซึ่งผลักดันในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องก็ได้ทำให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศจำเป็นต้องประนีประนอมกัน ทั้งนี้เนื่องจากทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีได้ต่างก็ยังคงพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง เนื่องจากทั้งสองประเทศมีความรู้สึกว่าถูกคุกคามจากโลกคอมมิวนิสต์ ส่วนปัจจัยภายในนั้น การหมดอำนาจลงของประธานาธิบดีฮิโระฮิโตะ ซึ่งมีทัศนคติต่อต้านญี่ปุ่นอย่างสุดโต่งและเสถียรภาพทางการเมืองในญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอิเคดะ ฮะยะโตะ (Ikeda Hayato) และซะโต เออิชิ (Sato Eisaku) ทำให้การเจรจามีความคืบหน้าไปได้จนมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน ใน ค.ศ. 1965 (นงคณ ชาติประเสริฐ, 2560: 94 และ 98-113)

แม้ว่าความขัดแย้งหลายประการระหว่างเกาหลีได้กับญี่ปุ่นจะยุติลงหลังจากการเจรจาอย่างยาวนานเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1965 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ในเวลาต่อมาความตกลงต่างๆ หลายประการจากสนธิสัญญาดังกล่าวได้กลายมาเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศในช่วงหลังสงครามเย็น แม้ว่าประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียน จะพยายามประกาศแก่สาธารณชนว่าเขาจะแสวงหาความร่วมมือกับญี่ปุ่น เพื่อมุ่งอนาคตโดยไม่ยึดติดกับความขัดแย้งในอดีต แต่กลุ่มผู้สนับสนุนหัวก้าวหน้าและกลุ่มนิยมซ้ายมีมุมมองทางลบต่อญี่ปุ่นค่อนข้างมาก ชาวเกาหลีใต้เหล่านี้ไม่พอใจกับถ้อยคำที่ใช้ในสนธิสัญญาที่ลงนามเมื่อเกาหลีได้กับญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันใน ค.ศ. 1965 เนื่องจากสนธิสัญญาดังกล่าวไม่ได้มีการระบุค่าของโทษอย่างเปิดเผยจากฝ่ายญี่ปุ่น ต่อสิ่งที่ญี่ปุ่นได้กระทำระหว่างที่เข้ายึดครองเกาหลีเป็นอาณานิคม ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขายังไม่พอใจที่ญี่ปุ่นไม่ได้ให้การชดเชยใดๆ ต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สิน และร่างกายของชาวเกาหลีเป็นรายบุคคล ในการนี้ รัฐบาลเกาหลีได้เลือกที่จะรับความช่วยเหลือในรูปของเงินให้เปล่าและเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำจำนวน 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จากญี่ปุ่นแทนที่จะให้ญี่ปุ่นรับผิดชอบตามกฎหมายในสิ่งที่ได้กระทำลงไป พวกเขายังได้วิจารณ์รัฐบาลของญี่ปุ่นที่มาจากพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party) ว่าได้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับรัฐบาลอำนาจนิยมของเกาหลีใต้ภายใต้การนำของประธานาธิบดีปาร์ค จองฮี (Park Chung-hee) และชอน ดูฮวาน (Chun Doo-hwan) ในการมองข้ามประเด็นดังกล่าวชาวเกาหลีใต้กลุ่มนี้ขึ้นเคืองกับท่าทีของผู้มีแนวคิดชาตินิยมของญี่ปุ่นที่เพิกเฉยต่อความผิดพลาดในอดีตที่จักรวรรดิญี่ปุ่นได้กระทำต่อดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกรวมถึงเกาหลี และมีความวิตกกังวลต่อการ

เพิ่มศักยภาพทางทหารรวมถึงการเพิ่มบทบาทในเวทีระหว่างประเทศของญี่ปุ่นจะนำไปสู่การฟื้นฟูลัทธิทหารนิยมของญี่ปุ่นขึ้นมามีอีกครั้งหนึ่ง (นภดล ชาตประเสริฐ, 2557: 99)

ในเดือนมกราคม ค.ศ. 2005 รัฐบาลเกาหลีใต้ได้เปิดเผยข้อมูลและเผยแพร่เอกสารลับส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาในช่วง ค.ศ. 1963 ถึง ค.ศ. 1965 ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต เอกสารเหล่านี้ยืนยันถึงท่าทีของญี่ปุ่นที่รัฐบาลของประธานาธิบดีปัก จองฮี มีความเห็นคล้อยตามในประเด็นการยกเลิกข้อเสนองของเกาหลีใต้ที่จะให้ญี่ปุ่นชดเชยค่าเสียหายทั้งด้านทรัพย์สินและร่างกายแก่ชาวเกาหลีเป็นรายบุคคล โดยตกลงที่จะรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่นเป็นเงิน 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เอกสารลับดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงข้อบกพร่องของรัฐบาลเกาหลีใต้ที่ประสบความล้มเหลวในการรักษาไว้ซึ่งสิทธิที่ประชาชนชาวเกาหลีควรได้รับในฐานะเหยื่อของการปกครองที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงที่กระทำโดยจักรวรรดิญี่ปุ่น (Kim, 2007: 466)

แม้ว่าต่อไปจะมีการสอบสวนผู้ที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นในช่วงที่ถูกยึดครอง แต่การกระทำดังกล่าวดูเหมือนจะเป็นการตอบสนองต่อแรงกดดันในประเทศเป็นหลัก ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกันในระดับประเทศนั้น รัฐบาลของทั้งสองประเทศยังคงพยายามที่จะประคับประคองให้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ ใน ค.ศ. 2005 ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นปีแห่งมิตรภาพญี่ปุ่น-เกาหลีนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ส่งมอบอนุสาวรีย์ชัยชนะปักกวัน (Pukkwon Victory Monument) คืนให้แก่เกาหลีใต้ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญญาณที่ดี อนุสาวรีย์ดังกล่าวสร้างขึ้นเพื่อเป็นเกียรติให้กับชัยชนะของกองทัพเกาหลีที่มีต่อการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่น ในช่วง ค.ศ. 1592-1594 และต่อมาในช่วงที่เกาหลีถูกญี่ปุ่นยึดครองอนุสาวรีย์ดังกล่าวได้ถูกนำไปญี่ปุ่น (Kingston, 2011)

ในปลายทศวรรษ 2010 ได้เกิดความขัดแย้งซึ่งสืบเนื่องมาจากข้อตกลงในช่วงที่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1965 อีกครั้งหนึ่งใน ค.ศ. 2018 ศาลเกาหลีใต้ได้ตัดสินให้บริษัทของญี่ปุ่นจ่ายค่าตอบแทนให้กับชาวเกาหลีซึ่งทำงานให้บริษัทญี่ปุ่นต่างๆ ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ในครั้งนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้โต้แย้งว่าการจ่ายค่าตอบแทนหรือการชดเชยในลักษณะเป็นทรัพย์สินต่างๆ นั้นได้กระทำไปแล้วตามข้อตกลงต่างๆ ในช่วงที่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ได้ว่ามีผลในระดับหนึ่งในการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงปลายทศวรรษ 2010 และต้นทศวรรษ 2020 กลับมามีความตึงเครียดขึ้นอีก (Ju, 2020)

5. ความขัดแย้งเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะด็อกโด/ทะเลเชจิมะ

ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับเกาะด็อกโด/ทะเลเชจิมะเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อญี่ปุ่นเข้าครอบครองเกาะดังกล่าวในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1905 ซึ่งเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นทำสงครามกับรัสเซีย (Bae, 2012: 20-21) ญี่ปุ่นได้ประกาศอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะดังกล่าวโดยอ้างว่าเป็นดินแดนที่ไม่มีผู้ใดครอบครองและญี่ปุ่นไม่ยอมรับการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะดังกล่าวของเกาหลีที่ได้ทำในคริสต์ศตวรรษที่ 6 ในการนี้เอกสารทางราชการของญี่ปุ่นหลายฉบับ รวมถึงรายงานของกระทรวงการต่างประเทศใน ค.ศ. 1870 และเอกสารของสำนักนายกรัฐมนตรีและกระทรวงกิจการภายใน (Home Ministry) ได้กล่าวถึงเกาะด็อกโด/ทะเลเชจิมะว่าเป็นดินแดนของเกาหลี ดังนั้น ชาวเกาหลีจึงมองว่าการยึดครองเกาะดังกล่าวไปเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดชิมาเนะใน ค.ศ. 1905 เป็นการแย่งชิงดินแดนของเกาหลีอย่างผิดกฎหมาย และเชื่อว่าเกาหลีได้มีสิทธิ์

โดยสมบูรณ์ที่จะได้รับอธิปไตยเหนือกอดโ/ทะเลเชชิมะคืนจากญี่ปุ่นภายหลังการยอมแพ้สงครามมหาเอเชียบูรพาโดยไม่มีเงื่อนไขในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945 ในการประกาศยอมรับแถลงการณ์พอตสดัม (Potsdam Declaration) ในวันที่ 26 กรกฎาคม ค.ศ. 1945 นั้น ญี่ปุ่นยินยอมละทิ้งการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนของประเทศอื่นที่ได้เข้ายึดครองไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1895 และจะคืนดินแดนเหล่านั้นให้แก่เจ้าของที่ชอบธรรม สืบเนื่องจากการประกาศครั้งนั้นกองบัญชาสูงสุดของฝ่ายพันธมิตรได้สั่งให้ญี่ปุ่นหยุดกิจกรรมทางการเมืองและการใช้อำนาจบริหารเหนือเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะตลอดจนเกาะต่างๆ ของเกาหลีที่ถูกกำหนดให้อยู่นอกเหนือจากดินแดนของญี่ปุ่นเอง ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1946 ได้มีคำสั่งของนายพลดักลาส แมคอาเธอร์ (Douglas MacArthur) กำหนดให้เกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะอยู่นอกขอบเขตการปกครองของญี่ปุ่น รวมถึงการกันให้เรือและลูกเรือญี่ปุ่นอยู่ห่างจากชายฝั่งเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะในระยะ 12 ไมล์ทะเล การดำเนินการดังกล่าวเป็นการยืนยันว่าเกาะดังกล่าวตั้งอยู่ในดินแดนของเกาหลี บันทึกดังกล่าวยังคงมีผลอยู่จนกระทั่ง 3 วันก่อนจะถึงวันที่สนธิสัญญาสันติภาพมีผลบังคับใช้ในวันที่ 28 เมษายน ค.ศ. 1952 ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นได้อ้างสิทธิ์ในการมีอำนาจเหนือเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะโดยอ้างว่าในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพในเดือนกันยายน ค.ศ. 1951 นั้น กองกำลังพันธมิตรไม่ได้รวมเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะไว้เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนเกาหลี แต่เกาหลีใต้ได้ปฏิเสธข้อโต้แย้งดังกล่าวของญี่ปุ่น และให้เหตุผลว่าสนธิสัญญาสันติภาพไม่ได้มีการอ้างอิงถึงกอดโ/ทะเลเชชิมะไว้แต่อย่างใด ส่วนฝ่ายญี่ปุ่นอ้างว่าเมื่อสหรัฐอเมริกาไม่ได้รับรู้ถึงการยอมรับข้อเรียกร้องของรัฐบาลเกาหลีใต้ให้มีการส่งคืนเกาะดังกล่าวไว้ในสนธิสัญญาสันติภาพ ทำให้ตีความได้ว่าเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนญี่ปุ่น ในขณะที่เกาหลีใต้

ไม่เห็นด้วยกับการตีความสนธิสัญญาตามแนวทางดังกล่าว กล่าวโดยสรุปปัญหากรณีพิพาทเหนือเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะมีสาเหตุมาจากการที่ไม่ได้กำหนดข้อตกลงใดๆ เกี่ยวกับดินแดนแห่งนี้ ทำให้มีการตีความสนธิสัญญาที่แตกต่างกันระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ (Kim, 2007: 467-468)

ประธานาธิบดีอี ซึงมัน (Yi Seung-man) ได้ออกคำแถลงการณ์ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1952 หลังการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพโดยระบุว่าเกาหลีใต้ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งเขตพื้นที่คุ้มครองพิเศษทางทะเลตลอดแนวชายฝั่งเกาหลี (An exclusive zone of protected waters around Korea's coasts) ในขณะเดียวกัน เกาหลีใต้ก็รวบรวมเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะเข้าไว้ในแนวเขตพื้นที่ซึ่งรัฐบาลเกาหลีใต้กำหนดขึ้นด้วย ญี่ปุ่นได้ประท้วงรัฐบาลเกาหลีใต้ในการดำเนินการฝ่ายเดียวดังกล่าวต่อดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น แต่เกาหลีใต้เพิกเฉยต่อการประท้วงครั้งนั้นและแสดงเจตนาของตนบนเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะโดยการนำกองกำลังทหารเข้าไปประจำการใน ค.ศ. 1954 นับตั้งแต่นั้นมา กรณีพิพาทบนเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะก็ได้กลายเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดข้อโต้แย้งระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เรื่อยมา (นภดล ชาติประเสริฐ, 2557: 106-107)

ความขัดแย้งเรื่องเกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะซึ่งมีมาอย่างต่อเนื่องเริ่มรุนแรงขึ้นในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1996 ในครั้งนี้ ญี่ปุ่นได้ประท้วงเกาหลีใต้ที่สร้างท่าเรือที่เกาะกอดโ/ทะเลเชชิมะ เกาหลีใต้ไม่พอใจคำประท้วงของญี่ปุ่นและประมาณหนึ่งสัปดาห์ต่อมากองทัพอากาศ กองทัพเรือ และตำรวจน้ำของเกาหลีใต้ได้เข้าไปซ้อมรบบริเวณเกาะดังกล่าวซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายญี่ปุ่น ต่อมาคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ประกาศขยายเขตเศรษฐกิจจำเพาะในทะเลญี่ปุ่น (Sea of Japan) ออกไปเป็นระยะทาง 200 ไมล์ทะเลจากชายฝั่ง และอ้างว่าญี่ปุ่นได้ปฏิบัติตาม

กฎหมายทางทะเลขององค์การสหประชาชาติ (United Nations Convention on the Law of the Sea หรือ UNCLOS) ว่าด้วยสิทธิในการจับปลา สิทธิในการขุดหาน้ำมัน และสิทธิอื่นๆ รวมทั้งกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของเกาะนี้ ในวันเดียวกันรัฐบาลเกาหลีใต้ก็ได้ประกาศขยายเขตเศรษฐกิจจำเพาะด้านติดกับทะเลญี่ปุ่นออกไปเป็น 200 ไมล์ทะเลเพื่อเป็นการตอบโต้ญี่ปุ่น (นภดล ชาดิประเสริฐ, 2557: 101-102)

เมื่อเกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างกันอันเนื่องมาจากข้อพิพาททางดินแดนดังกล่าว ผู้นำของทั้งสองประเทศคือประธานาธิบดีคิมยังซัม (Kim Young-sam) ของเกาหลีใต้ และนายกรัฐมนตรีฮะชิโมะโตะ ริวตะโระของญี่ปุ่นซึ่งได้พบกันในช่วงการประชุมเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Meeting หรือ ASEM) ในวันที่ 1-2 มีนาคม ค.ศ. 1996 ที่กรุงเทพฯ ได้ให้โอกาสนี้เจรจาเพื่อลดความตึงเครียดแต่ก็ไม่ได้ผลเป็นรูปธรรมมากนัก และในที่สุดปัญหานี้ได้ปะทุขึ้นมาใหม่อีกเมื่อมีการเจรจาเกี่ยวกับสนธิสัญญาประมงฉบับใหม่ซึ่งได้เริ่มในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1996 (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549: 279)

ต่อมาในช่วงต้น ค.ศ. 2004 ปัญหาเรื่องข้อพิพาททางดินแดนระหว่างสองประเทศนี้ได้กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทางการญี่ปุ่นประท้วงรัฐบาลเกาหลีใต้ที่พิมพ์และจำหน่ายตราไปรษณียากรที่เป็นรูปเกาะที่เป็นกรณีพิพาทกันอยู่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น คะวะกุชิ โยะริโกะได้โทรศัพท์ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเกาหลีใต้ ยูน ยังกวาน (Yoon Young-kwan) เรียกร้องมิให้เกาหลีใต้จำหน่ายตราไปรษณียากรดังกล่าว ฝ่ายญี่ปุ่นแย้งว่าข้ออ้างการเป็นกรรมสิทธิ์ของญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่ฝ่ายเกาหลีใต้ก็อ้างในทำนอง

เดียวกัน ในการนี้ จุง ซังกี (Chung Sang-ki) อธิบดีกรมเอเชียแปซิฟิกของกระทรวงการต่างประเทศเกาหลีใต้ได้กล่าวว่า เกาะนี้เป็นของเกาหลีใต้ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และกฎหมายระหว่างประเทศ จึงไม่สามารถยอมรับข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นที่จะไม่ให้จำหน่ายตราไปรษณียากรซึ่งมีรูปเกี่ยวกับธรรมชาติของเกาะนี้ได้ ในที่สุดเกาหลีใต้ก็ดำเนินต่อโดยได้จำหน่ายตราไปรษณียากรดังกล่าวเมื่อวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 2004 จำนวนทั้งสิ้น 2.2 ล้านดวง แม้ญี่ปุ่นจะไม่พอใจเกาหลีใต้ในประเด็นดังกล่าว แต่ก็ได้พยายามประนีประนอมเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งดังกล่าวกระทบความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้กล่าวกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเกาหลีใต้ว่าญี่ปุ่นไม่ต้องการให้กรณีพิพาทเรื่องตราไปรษณียากรนี้กระทบกระเทือนภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ (ไชยวัฒน์ คำชู, 2549: 281)

ในขณะที่ความขัดแย้งเรื่องตราไปรษณียากรยังไม่ได้รับการคลี่คลาย ความขัดแย้งครั้งใหม่ระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นได้เกิดขึ้นจากหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 2005 สภากลางจังหวัดชิมะเนะ (Shimane Prefectural Assembly) ได้ผ่านข้อบัญญัติส่วนท้องถิ่นกำหนดให้วันที่ 22 กุมภาพันธ์ของทุกปีเป็น “วันทะเลเคชิมะ” (Takeshima Day) ประเด็นนี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาโดยสภาท้องถิ่นเพื่อยืนยันถึงอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นรวมทั้งเพื่อเป็นการรำลึกถึงโอกาสครบรอบ 100 ปีของการครอบครองดินแดนดังกล่าวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดชิมะเนะ การดำเนินการของสภาจังหวัดชิมะเนะสร้างความโกรธแค้นในหมู่ชาวเกาหลีใต้ที่เชื่อว่าเกาหลีใต้ต้องได้รับดินแดนดังกล่าวคืนจากญี่ปุ่น หลังจากที่ญี่ปุ่นตกเป็นผู้แพ้สงครามมหาเอเชียบูรพา ใน ค.ศ. 1945 (Kim, 2007: 466-467)

การดำเนินการของสภาจังหวัดชิมะเนะ ได้จุดประเด็นความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในหมู่ชาวเกาหลีใต้ หนังสือพิมพ์หลายฉบับพาดหัวข่าวไปในแนวทางว่าการแสดงความเป็นศัตรูของญี่ปุ่นเท่ากับการประกาศสงคราม เกาหลีใต้ได้ประท้วงการดำเนินการดังกล่าวด้วยการระงับการเดินทางเยือนญี่ปุ่นของพัน กิมุนซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและการค้า ในขณะที่ผู้ประท้วงชาวเกาหลีใต้ก็ได้เข้าปิดล้อมสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงโซล ส่วนฝ่ายญี่ปุ่นประกาศว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่มีอำนาจในการแทรกแซงการดำเนินงานของสภาจังหวัดชิมะเนะ เนื่องจากการออกข้อบัญญัติของท้องถิ่นอยู่ในขอบเขตอำนาจของหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่น แดงการณของรัฐบาลญี่ปุ่นดังกล่าวไม่ได้ช่วยให้ความรู้สึกชิงชังญี่ปุ่นของชาวเกาหลีใต้ผ่อนคลายลง ชาวเกาหลีใต้เหล่านี้เชื่อว่ารัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งนำโดยนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของสภาจังหวัดชิมะเนะ ในประเด็นนี้ เนื่องจากใน ค.ศ. 1999 ได้เกิดกรณีที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงกิจการของท้องถิ่นในกระบวนการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นของสภาจังหวัดโคจิ (Kochi) ซึ่งมีข้อกำหนดห้ามเรือรบของสหรัฐอเมริกาที่บรรทุกอาวุธนิวเคลียร์เข้าเทียบท่าเรือของจังหวัด ในเหตุการณ์ดังกล่าวรัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้าแทรกแซงและยับยั้งกระบวนการรับหลักการของกฎหมายดังกล่าวของสภาจังหวัดโคจิ โดยอ้างเหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นที่ระบุว่าการดำเนินกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นหน้าที่ของรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียวที่พึงกระทำได้ ท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่ทวีความตึงเครียดขึ้นเรื่อยๆ ในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 2005 ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียน ได้กล่าวสุนทรพจน์ระหว่างพิธีรำลึกถึงการลุกฮือต่อสู้เพื่ออิสรภาพของเกาหลีใน ค.ศ. 1919 ประธานาธิบดี

โรห์ มูเฮียนเรียกร้องให้ญี่ปุ่นขอโทษอย่างจริงใจและชัดเจนต่อความผิดในอดีตที่ได้ทำไว้กับชาวเกาหลี เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ทวิภาคีของทั้งสองประเทศ ถ้อยแถลงครั้งนั้นแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงท่าทีของประธานาธิบดี โรห์ มูเฮียน จากที่ได้เคยกล่าวไว้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2004 ระหว่างการประชุมระดับผู้นำรัฐบาลร่วมกับนายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิว่าเขาจะไม่นำความขัดแย้งในอดีตมาเป็นประเด็นในการติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงที่เขาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ต่อมาที่ของเกาหลีใต้นั้น นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิกล่าวว่าตนเข้าใจถึงความรู้สึกของชาวเกาหลีใต้และกล่าวว่าญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ได้เห็นพ้องร่วมกันที่จะมีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรโดยเน้นการมุ่งสู่อนาคตเป็นสำคัญ ในการนี้ นายกรัฐมนตรีโคเออิสุมิได้ขอให้มีการใช้เหตุผลเพื่อพิจารณาประเด็นทางกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการออกกฎหมายของสภาจังหวัดชิมะเนะ (Kim, 2007: 469-470) นอกจากนี้ ยะชิ โชะทะโระ (Yachi Shotaro) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นยังได้กล่าวยืนยันกับ รา จองยิล (Ra Jong-yil) ว่าเกาเอดังกล่าวเป็นของญี่ปุ่น (นภดล ชาติประเสริฐ, 2557: 107)

ในการตอบโต้ต่อการดำเนินการของสภาจังหวัดชิมะเนะและรัฐบาลญี่ปุ่นนั้น ในวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 2005 ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียน ได้เสนอหลักการใหม่ในการดำเนินนโยบายของเกาหลีใต้ต่อญี่ปุ่น ข้อแรก รัฐบาลเกาหลีใต้ยืนยันขอเรียกร้องเดิมในการให้ญี่ปุ่นแสดงการขอโทษต่อการกระทำในอดีตและให้การชัดเจนอย่างเหมาะสมต่อชาวเกาหลีใต้ตกเป็นเหยื่อทั้งก่อนและระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา นับเป็นอีกครั้งหนึ่งที่ประธานาธิบดีโรห์ มูเฮียน ได้เน้นย้ำถึงการขอโทษอย่างจริงใจจากญี่ปุ่นต่อความผิดพลาดที่ได้เคยทำไว้แก่ชาวเกาหลี เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะสามารถบรรเทาปัญหาที่เป็นผลจากประเด็นทางประวัติศาสตร์ได้ นอกจากนี้ ยังขอให้ญี่ปุ่นจ่ายค่าชดเชยให้แก่สตรี

เกาหลีที่ถูกบังคับให้ต้องให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา⁹ เช่นเดียวกับชาวเกาหลีที่ถูกบังคับให้เข้าไปทำงานในอิโรชิมะและนังซะกิและกลายเป็นเหยื่อของระเบิดปรมาณู (Kim, 2007: 470)

หลังจากนั้น ความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะด็อกโด/ทะเลชิมาะยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ใน ค.ศ. 2008 ได้เกิดความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศอันเป็นผลมาจากกรณีที่เกี่ยวข้องกับข้อความที่กล่าวถึงเกาะดังกล่าวในคู่มือการสอนของครูญี่ปุ่น ต่อมาใน ค.ศ. 2012 ชาวเกาหลีใต้ได้ขับรถบรรทุกพ่วงชนประตู่รั้วของสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลเพื่อประท้วงการกล่าวอ้างอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นเหนือเกาะดังกล่าว ในการนี้ ทางทหารญี่ปุ่นได้ยื่นหนังสือประท้วงต่อทางการเกาหลีใต้เกี่ยวกับการกระทำดังกล่าว (BBC News, 2012) ส่วนการซ้อมรบทางทะเลของกองทัพเรือเกาหลีใต้ใกล้เกาะด็อกโด/ทะเลชิมาะในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2019 ซึ่งมีขึ้นไม่นานหลังจากที่เกาหลีใต้ตัดสินใจยกเลิกความตกลงแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการทหารกับญี่ปุ่น ก็นับได้ว่าสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศในปัจจุบัน (VOA, 2019)

6. ความขัดแย้งกรณีสตรีซึ่งถูกบังคับให้ต้องให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่น

แม้ว่าประเด็นเกี่ยวกับคอมฟอร์ทวิเมนจะมีการกล่าวถึงมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1990 แล้ว แต่ประเด็นดังกล่าวได้รับความสนใจและเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศที่ชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ใน ค.ศ. 1990 ภาคนาชาชน

ของเกาหลีใต้ซึ่งให้ความสนใจในประเด็นคอมฟอร์ทวิเมนได้เรียกร้องให้ทางการญี่ปุ่นลงโทษผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ขอกักขังและชดใช้ต่อผู้ถูกกระทำรวมทั้งระบุเรื่องราวดังกล่าวในตำราประวัติศาสตร์ ต่อมาในปีเดียวกันคณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชนขององค์กรสหประชาชาติก็ได้แสดงท่าทีอย่างเป็นทางการในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน (Soh, 1996: 1226) ความเคลื่อนไหวดังกล่าวทั้งในเกาหลีใต้และในระดับนานาชาติทำให้ประเด็นคอมฟอร์ทวิเมนได้รับความสนใจในวงกว้างมากขึ้น

ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 2007 ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นย่ำแย่ลงอีกครั้งเนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอะเบะชินโซ ปฏิเสธที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อกรณีคอมฟอร์ทวิเมนซึ่งมีหญิงชาวเกาหลีจำนวนมากถูกบังคับให้ต้องเผชิญชะตากรรมที่โหดร้ายในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา แต่รัฐบาลญี่ปุ่นแสดงท่าทีว่าทางการญี่ปุ่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวแต่อย่างใด ในอดีตนั้นทางการญี่ปุ่นก็ได้ปฏิเสธการกระทำดังกล่าวของญี่ปุ่นมาโดยตลอด ต่อมาโยชิมิ โยชิอะกิ (Yoshimi Yoshiaki) ได้พบเอกสารในฐานข้อมูลของทบวงการป้องกันประเทศญี่ปุ่นซึ่งพิสูจน์ว่ากองทัพญี่ปุ่นมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสรรหา จัดการ และส่งหญิงเหล่านี้ไปในที่ต่างๆ ระหว่างสงคราม ข้อมูลที่ได้รับการเปิดเผยใหม่นี้ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นไม่สามารถปฏิเสธความเกี่ยวข้องับประเด็นดังกล่าวได้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ดำเนินการให้มีการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับคอมฟอร์ทวิเมนอย่างเต็มรูปแบบ ผลจากการสืบสวนได้รับการแถลงโดยโฆษกของรัฐบาลญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม ค.ศ. 1992 ในการแถลงครั้งนั้น คะโต โคอิชิ (Kato Koichi) กล่าวว่า จากข้อมูลที่ได้รับการเปิดเผย

⁹ “สตรีที่ถูกบังคับให้ต้องให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา” นั้นมักเรียกกันในเอกสารต่างๆ ทั้งงานทางวิชาการและเอกสารอื่นๆ ว่า “คอมฟอร์ทวิเมน” (Comfort Women) ในการนี้ เพื่อความกระชับในด้านการใช้ภาษาบทความวิจัยนี้จะใช้คำว่า “คอมฟอร์ทวิเมน” แทนการใช้คำว่า “สตรีที่ถูกบังคับให้ต้องให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ”

เผยระบุว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดหาสถานที่ควบคุม การสรรหาและบริหารขั้นตอนต่างๆ ในการบังคับให้มีการบริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่น ในการนี้คะโตได้กล่าวในนามของรัฐบาลขอโทษอย่างจริงใจและรู้สึกเสียใจต่อความผิดที่ได้กระทำลงไปต่อสตรีเหล่านั้นไม่ว่าจะมีสัญชาติใดก็ตาม เมื่อผลการศึกษาของรัฐบาลได้รับความสนใจและกลายเป็นประเด็นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง รัฐบาลญี่ปุ่นจึงตัดสินใจให้ขยายการศึกษาในประเด็นนี้ออกไปอีกโดยมีการสืบค้นข้อมูลเอกสารทั้งจากทบวงการป้องกันประเทศญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น และ แหล่งข้อมูลของสหรัฐอเมริกา (Kim, 2007: 476-478)

ผลการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบได้รับการแถลงเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1993 โดยโคโนะ โยเฮอิ (Kono Yohei) ผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรีในขณะนั้น ในการนี้ โคโนะได้แถลงผลการศึกษาซึ่งพบว่าสตรีเหล่านี้ถูกจัดหามาด้วยการบังคับ ข่มขู่ คุกคาม และปฏิเสธไม่ได้ว่าหน่วยงานด้านกำลังพลของกองทัพมีส่วนรู้เห็นกับการจัดหาดังกล่าว สตรีเหล่านี้มีชีวิตอยู่ในสถานบันเทิง (Comfort Station) ด้วยความยากลำบากภายใต้สภาพที่ถูกกดขี่ข่มเหง ดังนั้น กองทัพญี่ปุ่นจึงไม่สามารถปฏิเสธการมีส่วนเกี่ยวข้องในการลบหลู่เกียรติและศักดิ์ศรีของสตรีเหล่านี้ได้ โคโนะได้กล่าวในนามของรัฐบาลญี่ปุ่นโดยแสดงความขอโทษอย่างจริงใจต่อความผิดที่ได้กระทำต่อสตรีไม่ว่าจะเป็นสัญชาติใดและได้ยืนยันเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นว่าจะไม่ทำให้เกิดความผิดพลาดดังกล่าวขึ้นอีก (Kingston, 2011: 198-199)

ในขณะเดียวกัน กลุ่มสตรีที่เคยตกเป็นเหยื่อของนโยบายดังกล่าวทั้งในเกาหลีใต้และประเทศอื่นๆ ในเอเชียได้รวมตัวกันยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลญี่ปุ่นให้ขอโทษอย่างเป็นทางการและจ่ายค่าชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นทั้งกับร่างกายและจิตใจ ส่วนรัฐบาลญี่ปุ่นนั้นได้ระบุว่าญี่ปุ่นได้รับผิดชอบและชดเชยไป

แล้วตามหลักการที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาสันติภาพซานฟรานซิสโก ตลอดจนสนธิสัญญาทวิภาคีร่วมกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย และจะไม่ให้การชดเชยต่อผู้เสียหายเป็นรายบุคคล อย่างไรก็ตาม ท่าทีที่แข็งกร้าวดังกล่าวได้บ่อนทำลายชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในสายตานานาชาติเป็นอย่างมาก ต่อมา รัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยของมูระยามะ โทะมิอิชิ (Murayama Tomiichi) จึงตัดสินใจจัดตั้งกองทุนเพื่อสตรีเอเชีย (Asian Women's Fund หรือ AWF) ขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1995 เพื่อจ่ายค่าชดเชยแก่คอมฟอร์ทวิเมน กองทุนที่ถูกจัดตั้งขึ้นนี้มีฐานะเป็นกองทุนเอกชน มีเงินทุนมาจากเงินบริจาคของประชาชนชาวญี่ปุ่น แต่ดำเนินการโดยร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในส่วนของการใช้จ่ายในการบริหารกองทุน (นภดล ชาติประเสริฐ, 2557: 115) ในเกาหลีใต้ได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านการกระทำดังกล่าวของญี่ปุ่นซึ่งคอมฟอร์ทวิเมนส่วนใหญ่ก็สนับสนุนการเคลื่อนไหวดังกล่าว ด้วยเหตุนี้คอมฟอร์ทวิเมนส่วนใหญ่จึงไม่ได้ขอการสนับสนุนทางการเงินดังกล่าวจากญี่ปุ่น เนื่องจากกองทุนนี้จัดตั้งขึ้นในนามของภาคเอกชนไม่ใช่ในนามของรัฐบาลญี่ปุ่น (Kingston, 2011: 200-201)

สำหรับนักการเมืองสายชาตินิยมจำนวนมากในญี่ปุ่นนั้น แถลงการณ์ของโคโนะนับว่ากระทบกระเทือนต่อเกียรติยศและศักดิ์ศรีของประเทศเป็นอย่างมาก พวกเขาต้องการทำให้แถลงการณ์ดังกล่าวเป็นโมฆะโดยให้มีการศึกษาหลักฐานต่างๆ ใหม่อีกครั้งจากที่เคยได้ทำไว้ใน ค.ศ. 1993 อาเบะ ชินโซ และกลุ่มผู้สนับสนุนสายชาตินิยมได้รณรงค์หาผู้สนับสนุนการยกเลิกแถลงการณ์ของโคโนะโดยอ้างว่าแถลงการณ์ดังกล่าวมีที่มาจากข้อมูลที่ถูกบิดเบือน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนำไปสู่การประกาศยอมรับบทบาทของรัฐบาลญี่ปุ่นในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกรณีคอมฟอร์ทวิเมน ในช่วงต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 2007 นาย

รัฐมนตรีอาเบะแถลงว่า กองทัพญี่ปุ่นไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดหาระเบิดเพื่อให้บริการทางเพศตามที่ระบุไว้ในแถลงการณ์ของโคโนะ ซึ่งสามารถตีความได้ว่าเขาพยายามสื่อว่าแถลงการณ์ของโคโนะนั้นมีบางส่วนที่ผิดพลาดและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง (Kingston, 2011: 201) นอกจากนั้น กลุ่มชาตินิยมในพรรคเสรีประชาธิปไตยได้พยายามลดความสำคัญของประเด็นคอมฟอร์ทวิเมนลง นักการเมืองเหล่านี้ได้รวบรวมเงินซื้อโฆษณาลงในหนังสือพิมพ์อเมริกัน โดยพยายามชี้แจงว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดหาหญิงเพื่อให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ในวันที่ 17 มีนาคม ค.ศ. 2007 เกาหลีใต้ได้ดำเนินการดำเนินการของรัฐบาลญี่ปุ่นที่พยายามทำให้แถลงการณ์ของโคโนะเป็นโมฆะและสนับสนุนมติของวุฒิสภาสหรัฐอเมริกาที่ไม่ยอมรับความพยายามของรัฐบาลญี่ปุ่นในการพยายามล้างมลทินในกรณีดังกล่าว (Kim, 2007: 479-480)

ด้วยความตระหนักในปัญหาคอมฟอร์ทวิเมนซึ่งมีต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ รัฐบาลเกาหลีใต้และญี่ปุ่นได้มีความพยายามคลี่คลายความขัดแย้งนี้ ความพยายามดังกล่าวนำไปสู่ข้อตกลงอย่างเป็นทางการระหว่างประธานาธิบดีปาร์ค กึนเฮ (Park Geun-hye) กับนายกรัฐมนตรีอะเบะ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2015 ในการนี้ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้กล่าวขออภัยและแสดงความเสียใจต่อสตรีที่ถูกบังคับในกรณีคอมฟอร์ทวิเมน อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยืนยันว่าการชดเชยอย่างเป็นทางการได้กระทำไปแล้วตามข้อตกลงต่างๆ เมื่อมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1965 อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรีอะเบะ ได้ตกลงที่จะให้มีการจ่ายเงินจำนวนหนึ่งพันล้านเยนเพื่อใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคอมฟอร์ทวิเมนในเกาหลีใต้ ในการนี้ ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าข้อตกลงดังกล่าวนั้นเป็นการสิ้นสุดความขัดแย้งอย่างถาวร (BBC News, 2015)

7. ความขัดแย้งอันสืบเนื่องมาจากการเกณฑ์ชาวเกาหลีไปใช้แรงงานในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองเกาหลี

การตั้งถิ่นฐานของชาวเกาหลีในญี่ปุ่นนั้นส่วนใหญ่เกิดจากการที่ถูกญี่ปุ่นบังคับให้เข้าไปใช้แรงงานในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองในระหว่าง ค.ศ. 1910-1945 แม้จะมีส่วนน้อยจำนวนหนึ่งที่เดินทางไปศึกษาหรือทำงานในญี่ปุ่นโดยสมัครใจ ชาวเกาหลีที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นได้สร้างความวิตกกังวลให้กับชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งจนนำไปสู่วิกฤตการณ์ใน ค.ศ. 1923 ในวันที่ 1 กันยายนในปีดังกล่าวได้เกิดแผ่นดินไหวรุนแรงมากบริเวณที่ราบคันโต (Kanto) ในเกาะฮอนชู (Honshu) ทำให้มีผู้เสียชีวิตนับแสนคน ในขณะที่เกิดความสับสนวุ่นวายท่ามกลางหายนะของแผ่นดินไหวนั้นมีการปล่อยข่าวลือว่าชาวเกาหลีบางคนปล่อยสารพิษลงในแหล่งน้ำและทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งเสียชีวิต ข่าวลือนี้ได้นำไปสู่การทำร้ายชาวเกาหลีที่อาศัยในญี่ปุ่นอย่างรุนแรง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวเกาหลีหลายพันคนถูกสังหาร บาดเจ็บหรือถูกคุมขัง ท่ามกลางความรุนแรงดังกล่าวนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของญี่ปุ่นไม่ได้ดำเนินการมากนักในการระงับยับยั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้น เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานในญี่ปุ่นของชาวเกาหลีนั้นเริ่มต้นบนปัญหาที่เห็นได้อย่างชัดเจน (Armstrong, 2014: 68-69)

การอพยพเข้ามาในญี่ปุ่นนั้นลดลงระยะหนึ่งในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในช่วงปลายทศวรรษ 1920 ถึงปลายทศวรรษ 1930 แต่ก็เพิ่มขึ้นอีกเมื่อมีการระดมแรงงานในช่วงระหว่างปลายค.ศ. 1941 ถึงกลาง ค.ศ. 1945 การระดมชายญี่ปุ่นจำนวนมากไปเป็นทหารทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในญี่ปุ่นทำให้มีการนำแรงงานจากเกาหลีหลายแสนคนเข้ามาทำงานในเหมืองและโรงงานในญี่ปุ่นรวมทั้งเหมืองในเกาะซาคาลินใต้ (South Sakhalin) ที่

ญี่ปุ่นยึดได้จากรัสเซียในสงครามกับรัสเซียช่วง ค.ศ. 1904-1905 (Armstrong, 2014: 69)

ในช่วงแรกแรงงานชาวเกาหลีเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำไปทำงานในกิจการทางทหารเนื่องจากความไม่ไว้วางใจ แต่ต่อมาได้มีการอนุญาตให้ชาวเกาหลีเหล่านี้เข้าร่วมในงานที่เกี่ยวข้องกับการทหารบนฐานของความสมัครใจ หลังจาก ค.ศ. 1942 เนื่องจากขาดแคลนแรงงานจำนวนมากทำให้มีการเกณฑ์ชาวเกาหลีไปทำงานที่เกี่ยวข้องกับการทหารมากขึ้น และมีชาวเกาหลีจำนวนหนึ่งซึ่งไม่มากนักได้เข้าโรงเรียนทหารของญี่ปุ่น สถานการณ์สงครามและนโยบายของญี่ปุ่นต่อเกาหลีดังกล่าวทำให้ชาวเกาหลีต้องเข้าไปอยู่ในญี่ปุ่นและเกี่ยวข้องกับสงครามจำนวนมาก เมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนใน ค.ศ. 1945 มีชาวเกาหลีอาศัยอยู่ในญี่ปุ่นถึงประมาณ 2.4 ล้านคน ชาวเกาหลีเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องการเดินทางกลับเกาหลีในขณะที่ญี่ปุ่นเองก็พอใจให้ชาวเกาหลีเหล่านี้กลับประเทศเนื่องจากความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Armstrong, 2014: 69-70) ดังจะเห็นได้จากเดิมมีชาวเกาหลีที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นประมาณ 2.4 ล้านคนใน ค.ศ. 1945 แต่เมื่อถึง ค.ศ. 1948 ชาวเกาหลีซึ่งอาศัยอยู่ในญี่ปุ่นเหลืออยู่เพียงประมาณ 600,000 คนเท่านั้น คนเหล่านี้ซึ่งเลือกที่จะอยู่ในญี่ปุ่นมักจะเป็นชาวเกาหลีที่อยู่ในญี่ปุ่นมาเป็นเวลานานก่อนทศวรรษ 1930 และไม่มีครอบครัวที่ใกล้ชิดในเกาหลีแล้ว (Armstrong, 2014: 74)

แม้ว่าปัญหาดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงและมีการเรียกร้องความเป็นธรรมอย่างต่อเนื่องแต่ก็ไม่ได้กลายเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ความขัดแย้งในประเด็นดังกล่าวปรากฏชัดขึ้นใน ค.ศ. 2018 เมื่อศาลของเกาหลีใต้ได้พิพากษาให้บริษัทของญี่ปุ่นหลายบริษัทชดเชยค่าเสียหายให้กับชาวเกาหลีจำนวนหนึ่งซึ่งถูกบังคับให้ใช้แรงงานในญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา หลังจากนั้นไม่นานความขัดแย้งระหว่างทั้งสอง

ประเทศก็ได้ทวีความรุนแรงขึ้น กล่าวคือญี่ปุ่นเริ่มเข้มงวดในการส่งชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ซึ่งส่งผลกระทบต่อการผลิตโทรทัศน์ความคมชัดสูงและโทรศัพท์มือถือ ในขณะที่ทางการเกาหลีใต้ก็ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าประสงค์ที่จะยุติความตกลงในการแลกเปลี่ยนข่าวสารทางทหารกับญี่ปุ่นซึ่งมีการลงนามระหว่างกัน ใน ค.ศ. 2016 ในประเด็นเกี่ยวกับคำตัดสินดังกล่าวนั้น ญี่ปุ่นได้โต้แย้งว่าการชดเชยต่างๆ ในช่วงการยึดครองนั้นได้มีการตกลงกันไปเป็นที่สิ้นสุดแล้วเมื่อมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1965 ซึ่งญี่ปุ่นได้จ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้กับรัฐบาลเกาหลีใต้ (Yamaguchi, 2021) แม้ว่าทั้งสามประเด็นดังกล่าวไม่มีความเกี่ยวข้องกันโดยตรง แต่การที่เหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องกันทำให้นักวิชาการและนักวิเคราะห์เหตุการณ์ระหว่างประเทศจำนวนหนึ่งเชื่อว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการตอบโต้ซึ่งกันและกันระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้

8. บทสรุป

ความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์นั้น ถือได้ว่าเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญประการหนึ่งในนโยบายต่างประเทศของเกาหลีใต้และญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความขัดแย้งในประเด็นต่างๆ จะมีมาตลอดตั้งแต่ช่วงสงครามเย็น แต่ประเด็นต่างๆ ดังกล่าวก็ได้ปรากฏเป็นประเด็นสาธารณะในลักษณะที่แตกต่างกัน ปัญหาจากการเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ศาลเจ้ายะสุคุนิโดยนักการเมืองของญี่ปุ่นและปัญหาจากเนื้อหาในตำราประวัติศาสตร์นั้นเริ่มปรากฏให้เห็นชัดมากขึ้นในทศวรรษ 1980 แต่ก็ยังไม่ได้เป็นประเด็นใหญ่ที่กระทบความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศมากนัก การเดินทางไปประกอบพิธีทางศาสนาดังกล่าวและตำราประวัติศาสตร์กลายเป็น

ประเด็นขัดแย้งที่มีความเข้มข้นมากขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ส่วนประเด็นปัญหาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคอมฟอร์ทวิเมน ความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1965 รวมทั้งเรื่องปัญหาเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือเกาะกุกโด/ทะเลเชจิมะนั้น แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงมาอย่างต่อเนื่องแต่มาเป็นปัญหาที่ปรากฏชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น การที่ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวซึ่งมีรากฐานมาตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็นนั้นเกิดมาจากปัจจัยต่างๆ หลายประการ

ในช่วงสงครามเย็นนั้น การเผชิญภัยจากการขยายอำนาจของฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ทำให้ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มีปัญหาเฉพาะหน้าที่ต้องเผชิญร่วมกันในการต่อต้านการขยายอำนาจของฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์โดยผ่านการเป็นพันธมิตรทางอ้อมกับสหรัฐอเมริกา โครงสร้างดังกล่าวทำให้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้ถูกบริหารจัดการโดยทางการของทั้งสองประเทศรวมทั้งสหรัฐอเมริกาไม่ให้นานปลายจนกระทบโครงสร้างของดุลแห่งอำนาจในเอเชียตะวันออก

ในด้านการเมืองภายในนั้น ช่วงสงครามเย็นเป็นช่วงที่เกาหลีใต้มีการปกครองแบบอำนาจนิยม ในการนี้ การรับรู้ของสาธารณชนส่วนใหญ่ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยรัฐ แม้ว่าในช่วงประธานาธิบดีช็องมันได้มีการนำความขัดแย้งกับญี่ปุ่นมาเป็นประเด็นทางการเมืองอยู่บ้างในระดับหนึ่ง แต่ในช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวเกาหลีใต้ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือและอยู่ในช่วงที่พยายามฟื้นตัวจากความเสียหายของสงครามเกาหลี ดังนั้นประเด็น

ความขัดแย้งกับญี่ปุ่นจึงไม่ได้รับความสนใจมากนัก ต่อมาในช่วงประธานาธิบดีปัก จองฮี ผู้นำเกาหลีได้มองว่าการที่จะเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตขึ้นนั้นการร่วมมือกับญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้ปัญหาต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งความขัดแย้งกับญี่ปุ่นจึงถูกลดความสำคัญลง ทำที่ดังกล่าวของทางการเกาหลีได้ทำให้สาธารณชนไม่ได้รับรู้หรือถูกกระตุ้นให้สนใจประเด็นปัญหาต่างๆ มากนัก ส่วนญี่ปุ่นนั้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและความมั่งคั่งที่เพิ่มมากขึ้นในทศวรรษ 1950 - 1980 มีผลในระดับหนึ่งที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านมากนัก ส่วนฝ่ายการเมืองของญี่ปุ่นนั้นก็มิได้นำเรื่องชาตินิยมมาเป็นประเด็นทางการเมืองด้วยเหตุนี้ ในช่วงสงครามเย็นประเด็นความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์จึงมักถูกมองข้ามจากทั้งสองฝ่าย

ในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นช่วงที่ภัยคุกคามจากมหาอำนาจสังคมนิยมคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ก็พัฒนาไปในทางที่ผ่อนคลายความตึงเครียด¹⁰ ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นในการประคับประคองความสัมพันธ์เพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจในลักษณะเดิมจึงมีความจำเป็นน้อยลง แม่วนับตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่างก็ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่จากการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ แต่การตอบสนองต่อท่าทีของเกาหลีเหนือนั้นมีการดำเนินการในกรอบความร่วมมือที่แตกต่างออกไป เช่น การเจรจา 6 ฝ่าย (Six-party Talks) ซึ่งเป็นกรอบการเจรจาที่ทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่น

¹⁰ ในสมัยประธานาธิบดีคิม แดจุงนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้พัฒนาดีขึ้นเป็นอย่างมาก ดูใน วิเชียร อินทะสี (2017: 15)

¹¹ การเจรจา 6 ฝ่ายเป็นการเจรจาเพื่อคลี่คลายปัญหาอันเกิดจากการที่เกาหลีเหนือพยายามพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์โดยมีประเทศ 6 ประเทศ ได้แก่ เกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา จีน รัสเซียและญี่ปุ่นร่วมในการเจรจา ในการนี้ แม้ว่าทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นต่างก็มีท่าทีในภาพรวมที่สอดคล้องกับแนวทางของสหรัฐอเมริกา แต่ก็มีประเด็นย่อยที่ต่างก็ให้ความสำคัญแตกต่างกันออกไปอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในของทั้งสองประเทศ โปรดดู วิเชียร อินทะสี (2563: 11-12)

ไม่ได้มีบทบาทสำคัญมากนัก¹¹ นอกจากนั้น มติขององค์การสหประชาชาติในการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อเกาหลีเหนือก็ได้รับการตอบรับค่อนข้างดีจากประชาคมโลก ด้วยเหตุนี้ การเผชิญหน้ากันระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นที่มีมากขึ้นจึงไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยยะสำคัญต่อการตอบโต้ต่อนโยบายของเกาหลีเหนือ

สำหรับปัจจัยซึ่งเป็นผลมาจากการเมืองภายในนั้น ช่วงหลังสงครามเย็นเป็นช่วงที่ประชาธิปไตยในเกาหลีใต้มีความก้าวหน้ามากขึ้น ประชาชนและภาคประชาสังคมต่างก็เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลเกาหลีใต้จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะควบคุมประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ได้รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นด้วย ทำให้ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างทั้งสองประเทศได้รับความสนใจจากสาธารณชนในลักษณะที่เป็นอิสระจากการกำหนดแนวทางจากรัฐบาลเหมือนในอดีต ในขณะที่เวลานี้ญี่ปุ่นก็ประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 จนถึงปัจจุบัน ในการนี้ ฝ่ายการเมืองของญี่ปุ่นบางส่วนได้พยายามกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจในปัญหาเศรษฐกิจซึ่งฝ่ายการเมืองไม่สามารถแก้ไขได้ ดังจะเห็นได้ว่ามีผู้นำทางการเมืองหลายคนโดยเฉพาะผู้มีบทบาทสำคัญอย่างโคเอิสุมิและอะเบะที่ต่างก็ดำเนินนโยบายที่กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมผ่านท่าทีทางการเมืองและนโยบายต่าง ๆ นอกจากนั้น การที่จีนมีเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วจนมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เกินหน้าญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษ 2010 ได้สร้างความกระทบกระเทือนในระดับหนึ่งต่อความเชื่อมั่นในตนเองของชาวญี่ปุ่นบางส่วน ความเปลี่ยนแปลงในสถานะของญี่ปุ่นในทิศทางดังกล่าวผลักดันให้ฝ่ายการเมืองของญี่ปุ่นบางกลุ่มหันมาใช้นโยบายชาตินิยมเป็นเครื่องมือในการรักษาความนิยมทางการเมืองของตน ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนทำให้ความขัดแย้งเชิง

โครงสร้างระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ทวีความเข้มข้นขึ้นและกระทบกระเทือนต่อภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น

ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในทิศทางดังกล่าวส่งผลกระทบต่อดุลแห่งอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออก กล่าวคือ รอยร้าวระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นมีผลทำให้การเป็นพันธมิตรทางอ้อมในการถ่วงดุลอำนาจกับจีนและเกาหลีเหนือมีบูรณาการน้อยลง แม้ว่าทั้งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นยังคงเป็นพันธมิตรที่สำคัญของสหรัฐอเมริกา แต่การที่จะรักษาสถานะเดิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกให้ดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพนั้น ความร่วมมือที่ยั่งยืนและรอบด้านระหว่างสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ถือได้ว่ามีความจำเป็น ในการนี้ การปรับนโยบายของรัฐบาลใหม่ของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกให้เหมาะสมกับความท้าทายใหม่นี้จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพของภูมิภาคเอเชียตะวันออกและของโลกในภาพรวม

บรรณานุกรม

- ไชยวัฒน์ คำชู. *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น : ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- นภดล ชาติประเสริฐ. *ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐเกาหลีกับญี่ปุ่น ค.ศ. 1965 - 2009*. กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- นภดล ชาติประเสริฐ. “ประวัติศาสตร์การเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับสาธารณรัฐเกาหลีใน ค.ศ. 1965.” *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, ปีที่ 34, ฉบับที่ 2, มิถุนายน - ธันวาคม 2560.

- วิเชียร อินทะสี. “ความขัดแย้งและความร่วมมือระหว่างสองเกาหลีในยุคหลังสงครามเย็น.” *International Journal of East Asian Studies*, Vol. 21, No.1, (2017).
- วิเชียร อินทะสี. “วิกฤตนิวเคลียร์เกาหลีเหนือ: กรณีศึกษาการแก้ไขวิกฤตภายใต้การทูตพหุภาคี.” *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, ปีที่ 20, ฉบับที่ 1, มกราคม - มิถุนายน 2563.
- Bae, Chinsoo. “Territorial Issue in the Context of Colonial History and International Politics: The Dokdo Issue Between Korea and Japan.” *Journal of East Asian Affairs*, Spring / Summer 2012, Vol. 26, No. 1.
- Bean, R. Mark. *Cooperative Security in Northeast Asia: A China-Japan-South Korea Coalition Approach*. Washington, D.C.: National Defense University, 1990.
- Bridges, Brian. *Japan and Korea in the 1990s: From Antagonism to Adjustment*. Basingstoke, England: Macmillan, 1997.
- Cha, Victor D. *Alignment Despite Antagonism: the United States-Korea-Japan Security Triangle*. Stanford, California: Stanford University Press, 1999.
- “‘Comfort women’: Japan and South Korea hail agreement” *BBC News*, December 28, 2015. <https://www.bbc.com/news/world-asia-35190464>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2564.
- Dudden, Alexis. *Troubled Apologies among Japan, Korea, and the United States*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Gregor, Anthony James and Chang, Maria Hsia. *The Iron Triangle: A U.S. Security Policy for Northeast Asia*. Stanford, California: Hoover Institution Press, Stanford University, 1984.
- Hayashi, Yuka. “Japan’s Textbook Change Gets Failing Grade From Neighbors.” *The Wall Street Journal*, April 7, 2015. <https://www.wsj.com/articles/japanese-middle-school-textbook-changes-raise-irk-china-south-korea-1428402976> สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2564
- “Japan PM Shinzo Abe visits Yasukuni WW2 shrine” *BBC News*, December 26, 2013. <https://www.bbc.com/news/world-asia-25517205> สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564.
- Ju, Jinyul. “The Japan - Korea Dispute Over the 1965 Agreement”. *The Diplomat*, October 23, 2020. <http://thediplomat.com/2020/10/the-japan-korea-dispute-over-the-1965-agreement/> สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2564.
- Kim Hong-nack. “Korean-Japanese Relations under the Roh Moo-hyun Government, 2003-2007”. *Korea and World Affairs*, winter 2007.
- Kimura Kan. “Why Are the Issues of ‘Historical Perception’ between Japan and South Korea Persisting”. *Journal of International Cooperation Studies*. Vol. 19, No. 1, (2011, 7).
- Kingston, Jeff. *Contemporary Japan: History, Politics and Social Change Since the 1980s*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011.
- Lee, Chong-Sik. *Japan and Korea: The Political Dimension*. Stanford, California: Hoover Institution Press, 1985.

- Lee, Myon - woo. "Textbook Conflicts and Korea - Japan Relations". *The Journal of East Asian Affairs*, Fall / Winter 2001, Vol. 15, No. 2.
- Marley, James W. *Japan and Korea: American's Allies in the Pacific*. Westport, Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1981.
- McCurry, Justin. "Japan's Shinzo Abe angers neighbours and US by visiting War dead shrine". *The Guardian*, December 26, 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/26/japan-shinzo-abe-tension-neighbours-shrine> สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2564.
- Pollmann, Mina. "Why Japan's Textbook Controversy Is Getting Worse" *The Diplomat*. April ,8, 2015. <http://thediplomat.com/2015/04/why-japans-textbook-controversy-is-getting-worse/> สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564.
- Shibuichi, Daiki. "The Yasakuni Shrine Dispute and the Politics of Identity in Japan: Why All the Fuss?". *Asian Survey*, Vol. 45, No. 2 (March / April 2005).
- Soh, Chunghee Sarah. "The Korean "Comfort Woman": Movement for Redress". *Asian Survey*, December, 1996, Vol. 36, No. 12.
- "South Korea Begins Drills Near Disputed Islands." *VOA*, August 25, 2019. <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/south-korea-begins-drills-near-disputed-islands> สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2564.
- Yamaguchi , Mari. "Japan Urges South Korea to drop wartime compensation demands." *AP*, January 19, 2021. <https://apnews.com/article/world-war-ii-south-korea-international-law-asia-pacific-japan-1a7be8397f40404062ca39d7a7cdccb0> สืบค้นเมื่อ 28 มกราคม 2564.

Received : 5/4/2021

Revised : 6/5/2021

Accepted : 7/6/2021